

Ézsiás Adrienn – Horváth Brigitta – Kalló Brigitta

A JÁKÓHALMI HATÁR SZAKRÁLIS EMLÉKEI

Néhány évvel ezelőtt Vechta testvérvárosból járt küldöttség Jászberényben, akik kijöttek Jászfákóalmára is a Bieder Kft-be szakmai gyakorlatra – lévén asztalosipari tanulók. A helyi újság riportot készített velük, és az egyik kérdés az volt, hogy mit találnak különlegesnek a Jászságban. A válasz a jákóhalmiaknak volt különleges: „Az útszéli keresztet. Nálunk ilyenek nincsenek.”

Pléhkrisztus a Szemöldhalom tövében

A jákóhalmi határ nem nagy – 4502 hektár –, de mégis akad néhány ilyen emlék. Különösen érdekessé az teszi, hogy szinte mindegyik másfajta, vagy más célt szolgált, de legalábbis mindnek külön története van. Most csak azokat vesszük szemügyre, melyek a határban vannak.¹ Mint a történeteik is bizonyítják – ezek vannak a legnagyobb veszélyben. A legnagyobb segítséget az idősebb honismereti szakkörösöktől kaptuk, mert mi csak az elmúlt másfél évtizedre tudunk visszaemlékezni, a rendszerváltozás pedig a születésünk körül volt.

¹ Vannak olyanok is, melyek hajdan a határban voltak, de azóta elnyelte a terjeszkedő belterület. (pl. a Szent Vendel-szobor.)

Szőlőkereszt(ek)

Mint szinte minden jászsági falu határában – itt is van Szőlő, mindjárt a belterület mellett – melynek már csak a neve az, de az 1880-as évek filoxéra járványa óta nincs benne szőlő.

Volt viszont itt egy kereszt, melyet az 1970-es években összetört egy kombájn a szűk dülőkereszteződésben. Ahogy szakkörvezetőnk² elmondta: a rendszerváltozás idején – 1989/90-ben – a honismereti szakkör elhatározta, hogy megpróbálja helyreállítani. Megdöbbenésükre az összetört kereszt nagy részét megtalálták a mögötte lévő orgonabokorban. A rajta lévő márványtábla persze nem lett meg, így azt sem sikerült kideríteni, hogy ki volt az állíttatója. A szakkörösök Lékó István és Lékó József vezetésével betonnal pótolták a hiányzó részeket, a kereszt formája pedig – hogy erősebb legyen – kissé befelé szélesedik.

Ezzel azonban a történet még nem ért véget, mert az akkori plébános³ csináltatott mellé egy másik keresztet, azzal a szándékkal, hogy le kell bontani a régit. A szakkörösök azonban presztízskérdésnek tartották, hogy megmaradjon a régi, az egyik egyháztestületi tag – Tóth Gáspár – pedig közölte, hogy az régi tájékozási pontként szerepel a térképen, annak ott kell maradnia. Ezek után a plébános nem mert hozzányúlni, és ma is egymás mellett áll a két kereszt, úgy, hogy a Mária-relief a régiről át lett téve az újra. Mögötte áll egy lakott kis tanya-szerű épület. A régi keresztben eredetileg fel akartuk tüntetni, hogy helyreállította a Horváth Péter Honismereti Szakkör, de csak odáig jutottak el, hogy szereztek egy alkalmas fémlapot,⁴ amire nem került írás. Az új keresztre a plébános által fogalmazott szöveg került:

HELYRE ÁLLÍTVÁ
A MÁSODIK
PÁPALÁTOGATÁS
ÉS A MILLE
CENTENÁRIUM
ÉVÉBEN

Pedig nem is az lett helyreállítva: Mohácsi János akkori temetőgondnok csinálta az új keresztet. A tarka alap miatt a szövege alig olvasható, és nem is mindenki tudja, hogy az az év 1996 volt.⁵ A szakkörvezető elmesélte, hogy a plébános távozása után a Jászberényből kijáró Hórvölgyi László szentelte fel a kereszteteket.

Kenderkereszt

A hajdani Kenderföld szélén, ma közvetlenül a belterület és a megszűnt szeméttelap szélén áll az egyik legrégebbi kereszt terméskőből. Szövege surlófényben olvasható:

AZ
ISTEN DI
CSŐSÉGÉRE
ÁLLÍTATTA BÓ
NA GERGELY⁶
1824

2 Az alapító szakkörvezető – Váradi Zoltán – halála után 1983-tól Fodor István Ferenc vezeti a szakkört.

3 Kiss Lajos, aki 1999-ben a jászberényi szentkúti templomba került át.

4 Kisnémeth Istvántól, kinek egész családja szakkörös volt.

5 A pápa akkor Győrben járt a pannonhalmi centenárium miatt, a millicentenárium pedig a Honfoglalás 1100. évfordulóját jelenti.

6 A szövegeket az eredeti helyesírással írtuk.

A Varjasi kereszt rajta a tanyasi iskola emléktáblájával

plébánossal,⁸ így a kezdeményezők kivonultak, és új emberekkel csinálták meg, ami ma is áll. Felirat nincs rajta az IN-RI-n kívül.

Varjasi kereszt

Terjéki László buzgó vallásos, gyermektelen földbirtokos állította két évvel azelőtt, hogy a mögötte lévő terület földjéből felajánlotta tanyasi iskola céljára, mely 40 évig állt ott. Ez a határ legtávolabbi pontján álló kereszt 10 km-re a templomtól. Eredeti szövege alá 2004-ben, az iskola lebontásának 40. évfordulóján elhelyeztek egy emléktáblát is:

DICSÉRTESÉK A JÉZUS
ISTEN DICSŐSÉGÉRE
ÁLLÍTTATTA
TERJÉKI LÁSZLÓ
ÉS NEJE
TÓTH MÁRIA
1925
Csák J. Jb.⁹

⁷ A rajta lévő szöveget sajnos olyan valaki próbálta átfesteni, aki nem tudta elolvasni, így egész más név, illetve szöveg kerekedett ki. Szerencsére ez idővel lekopik, illetve eltávolítható.

⁸ Konkrétan a glória formáján veszték össze.

⁹ Több szobron szerepel a szobrász monogramja. Általában Bali Gy., vagy Csák. Mindkettő jászberényi.

Egy 1974-es felvételen hiányzik a legfelső része, de később helyreállították.⁷ 1973-ig 6 különálló cigányház volt a közelében, kiknek lakóit beköltöztették a faluba.

Plé'krisztus

A plé'krisztusnak nevezett fészület inkább hegyvidékeken és szegényebb vidékeken gyakori. A büszke jászok kőkereszteket csináltattak. Tóth Gáspár úgy emlékezett, hogy egy jásztelki embernek volt földje a Szemöldhalmon, s mivel neki csak arra futotta – állított egy olyat. Aztán eladta a föld magasabbik részét, és levitte a keresztet a halom tövére egy dülő mellé. Az 1970-es években – amikor a vízelvezető csatorna-rendszert kiépítették a határban – éppen útba esett, így megint távolabb rakták, s mivel a dülőt is áttették, így ismét költözött. Akkorra azonban már annyira tönkrement, hogy szinte csak korhadt fa és rozsdás lemez volt. A mai fészület már 1996-ban készült, de ebből ismét nézeteltérés támadt. Ahogy szakörvezetőnk mesélte: ő indítványozta az új fészületet, de akit felkért rá, hogy fesse meg – nem tudott megegyezni az előbb említett

Alatta, a rája helyezett tábla szövege:

E KERESZT MÖGÖTT ÁLLT
TERJÉKI LÁSZLÓ FÖLDJÉN
A VARJAS TANYAI ISKOLA
1927-1964 KÖZÖTT

Gubicz András
Gazdakör

Az elszármazott
varjasiak

Csempe kereszt

Szép környezetben, a kapitányréti erdő sarkán a 31-es út mellett áll. Műköből van. Az elnevezés csalóka, mert csempének gondolnák, de az a mellette lévő tanya lakójának ez volt a beceneve.

Szövege:

DICSÉRTESÉK
A JÉZUS KRISZTUS
ISTEN DICSŐSÉGÉRE ÁLLÍTATTA
ÖZV.
HORVÁTH KÁROLYNÉ
LÉKÓ MÁRTA
ÉS LEÁNYA
MÁRIA LÁSZLÓ JÁNOSNÉ
SAJÁT BIRTOKÁN
1906

Bali Gy.
Jberény

Szenháromság

A Szenháromság nem jellemző külterületen, általában Fő terekre állítják, a jákóhalmi határban azonban az is van. 101 évvel ezelőtt állítottatta a jászdózsai határ közelében lévő földje sarkára a Szöllősi család egyik őse:

DICSÉRTESÉK A JÉZUS KRISZTUS
ISTEN DICSŐSÉGÉRE
ÁLLÍTATTA
SZÖLLŐSI M. SÁNDOR
ÉS NEJE
TÓTH AMÁLIA
1912

Felújítva Bali Gy.
1977 Jberény

Alatta egy külön elhelyezett fekete táblán:

FELÚJÍTOTTA
SZÖLLŐSI ZOLTÁN
ÉS
SZÖLLŐSI KÁROLY
CSALÁDJA
2012

Mint a szövegekből is kiderül, a család nagyon számon tartja az ősök emlékét, és két alkalommal is rendbe tették a szobrot. A 100. évfordulóra tetőt készítettek fölé, és a környezetet teljesen átalakították.¹⁰ Korábban két oldalt két nagy kőangyal is állt itt, de azt valamikor 40 évvel ezelőtt ellopták.¹¹

Rusvay kereszt

A jászdózsai út melletti kereszt a legfiatalabb a határban (leszámítva a két tanyasi iskola mellett), mivel általában az első világháború előtti időszak volt a kereszt állítások időszaka, ezt pedig 1923-ban állították. Rajta szerepel, hogy egy konkrét esemény emlékére készült:

AZ ISTEN
NAGYOBB DICSŐSÉGÉRE A KERESZTET
A HŐSI HALÁLT HALT
ISTVÁN FIÁNAK EMLÉKÉRE
ÁLÍTTATTA
A HŰSÉGES TESTVÉR ANNUSKA
LEÁNYA TÁMOGATÁSÁVAL
ÖZV. RUSVAY ISTVÁNNÉ
VASS MÁRIA
1923
OROSZ FOGSÁG RAGADOTT EL TÖLLÜNK
NYUGODJ BÉKÉBEN A TÁVOLBAN
N. J.¹²

Valamikor a harmincas években ugyanennek a családnak egy lánytagját a közeli kukoricásban meggyilkolta egy dózsai ember, mert nem akart hozzá menni feleségül.

Sóskásparti kereszt

A falu szélétől kb. 200 méter távolságban a Sóskáspart oldalában, a rétre vezető földút mellett is áll egy kereszt. Ennek is egy kombájn okozta majdnem a pusztulását, miután az 1980/90-es évek fordulóján ledöntötte a felső részét fordulás közben.

10 Tekintve, hogy a TÉBA Tüzép-es családról van szó, így szakmailag tudták, hogy milyen anyagokat használjanak. Az más kérdés, hogy egyes vallásos emberek úgy értelmezik, hogy az Isten fölé nem lehet tetőt tenni, a korábban a környéken lakó Lukácsi János – elhunyt honismereti szakköri tag – szerint pedig az anekdota úgy mondta, hogy az egyik pórl járt örökös hajdan megállt a szobor előtt, hogy „Szentháromság, egy Isten/Én pénzemből állsz itten.”

11 Állítólag az nem volt szerves része a szobornak, de a szobrász rábeszélte az ősöket, hogy jól mutatna az itt, mellette két oldalt. Ő meg hagyta magát.

12 A korábbi nevek helyetti N. J. kőfaragó neve nem ismert. Bali Gy. az első világháború előtt, Csák pedig később tevékenykedett. Ez a kereszt kb. a kettő közötti időszakra esik.

Az alsó rész nem károsodott, a felső részt a károkozó helyreállította. Felirata:

DICSÉRTESSÉK A JÉZUS KRISZTUS
DRÁGA SZENT NEVE
ISTEN DICSŐSÉGÉRE ÁLLÍTOTTA
BELLA SÁNDOR
ÉS NEJE STARAG TERÉZIA
1902
A SAJÁT FÖLDJÉN
Bali Gy.
J.berény

A második világháború idején légi megfigyelők tartottak itt a magaslaton ügyeletet a közelben lakó Bércesi László vezetésével, aki a honismereti szakkörnek alapító tagja volt.

Csárdahídi kereszt

A belterületől néhány tíz méterre, a falut délről megkerülő volt Csárda-ér rég nem létező hidjánál áll a kalandos történetű kereszt. Állíttatója azért is kideríthetetlen, mert 1944 saras őszén, amikor a második világháború frontja átvonult a községen elakadt itt egy szovjet tank. Csak úgy tudták kiszabadítani a sárból, hogy a közeli keresztet ledöntötték, és az alapját berakták a lánc talpak alá. A háború után a környékeliek felállították, de csak úgy talapzat nélkül, amin eredetileg a szöveg is volt. Így állt fél évszázadon át 1995-ig, amikor a már említett Tóth Gáspár elhatározta, hogy felállíttat egy új keresztet „gazdaköri reklámként.”¹³ Szövege a következő:

I. M.
REDEMPTIONE ET LICITATIUM
AGRORUM NOSTRORUM
HÁLÁBÓL
ÚJÍTTATTA
JÁSZJÁKÓHALMAI
GAZDAKÖR
TAGSÁGA
1995. VII. 30.

Az állíttató szerint a latin szöveget egy apáti gimnáziumi latin tanárnő fordította magyarból. Jelentése: „A mi földünk árverése és megváltása emlékére.” Utalva a rendszerváltozás időszakának földvisszajuttatására.

Kapitányréti kereszt

Ez a kereszt jelenleg a temetőben áll, hogy mégis ide került, annak az az oka, hogy eredetileg a kapitányréti iskolánál állt, ugyanúgy, mint a varjasinál.

13 A honismereti szakkörben – és általában mások is – csak „Tóth Gazsi félkarú keresztje” néven emlegetik a feszületet, mert amikor felállították, kiakadt a drótkötél, és majdnem súlyos beleset történt. Végül is annyival megúszták, hogy a Krisztus jobb karja tört le – ami el is veszett –, és így került felállításra. Az élcelődés alapja egyébként az is, hogy a megnevezett gazdakör ugyan egy bejegyzett civil szervezet, de soha nem működött. Tóth Gáspár – verse nyelve a Gubicz András Gazdakört létrehozó gazdákkal – gyakorlatilag „egyszemélyes” gazdakörként jegyeztette be. A kereszt közelében egyébként egy elpusztított tanyákra emlékező emlékhelyet kívánt létrehozni, mely már húsz éve készül, de még mindig csak egy domb van ott.

Amikor az 1970-es években ott polgári védelmi bázist építettek, nem illett oda egy ilyen „klinikális” emlék. Bevitték a temetőbe és felállították a főbejárat közelében. Szövege:

DICSÉRTESSEK A JÉZUS
ISTEN DICSŐSSÉGÉRE
ÁLLÍTTATTA
FEJES JÓZSEF
ÉS NEJE
LUKÁCSI ROZÁLIA
1937. júli. 16.

Csák Jb.

Valószínű, hogy a pontos dátum arra utal, hogy akkor van a Kármelhegyi Boldogasszony ünnepe, amikor a kapitányréti búcsút tartják.

/Megjegyzés: Nemrégiben a budapesti Hereditas Galériában „Kié a plé'krisztus?” címmel kerekasztal beszélgetést tartottak, melyre engem is meghívtak egy korreferátum erejéig. A téma az volt, hogy ma senki nem vallja magáénak ezeket az útszéli kereszteket, vagy aki vallja, az nem jogosan. A fenti dolgozat egy ifjúsági honismereti pályázat volt néhány évvel ezelőtt rövidebb és rajzos változatban (mely egyébként jutalomban részesült), s ezekből a leírásokból is kiderül, hogy hajdan a „saját földjére” állíttatta valaki, csakhogy jött a tulajdonosváltás, a tsz-esítés, az esetleges áthelyezés. Jászjákóhalmán még az is gondot jelentett, hogy a földkönyvek is elvesztek, hasonlóan mint Jászladányon, így még nehezebb volt a magánosítás, mint a többi településen. Úgy éreztem, hogy ez az anyag kapcsolódik ahhoz a témához, aminek megbeszélésére felkértek, és ezzel is emlékezzünk a témára. (Fodor István Ferenc)/